

על התביעה של ישראל לשליטה בשטחים "מוחזקים"

13.01.2025 | זכי שלום written by

מבוא

ידענו שטראמפ הוא נשיא מזן מיוחד. ידענו שהוא נשיא שבא לערער על הסדר הקיים והוא יביא עימו רוח סערה, אבל לא חשבנו שזו תהיה "סערת הוריקן" כה גדולה. חשבנו שהוא יתחיל להראות את "נחת זרועו" רק לאחר שייכנס לתפקיד באורח רשמי ב-20 בינואר 2025. בסופו של דבר, כך אמרנו לעצמנו, זהו נוהג רב-שנים בארצות הברית, ומדוע שדווקא הוא, מי שמגלם באישיותו את אמריקה השמרנית והמסורתית, יסטה מהנוהג הזה? חשבנו שאולי הוא יחשוש להצטייר כ"פיל בחנות חרסינה", וישאף לפעול באורח הדרגתי, מן הקל אל הכבד, עד ש"יקבל אומץ" מספיק כדי להוביל רפורמות יסודיות.

אז חשבנו. בפועל, כל התחזיות התבדו. דה פקטו, הנשיא טראמפ נכנס לתפקיד מיום היבחרו לנשיא. הוא יצר למעשה שני מוקדים של קבלת החלטות במוקד הרשמי של הנשיא בידן, והמוקד בראשותו הפועל כמעט בכל התחומים שעל סדר היום של הנשיא.

הנשיא המיועד אינו מסתפק רק בהבעת עמדותיו בסוגיות שונות, מדיניות, כלכליות וחברתיות. הוא מנסה, ונראה שגם מצליח בליצור דפוסים חדשים של התנהגות במערכת הבינלאומית, כללי משחק שונים מאלה שהכרנו עד כה.

רכישת האי גרינלנד: הסוגיה הבולטת ביותר בהקשר זה היא רכישת האי גרינלנד מידי דנמרק. כבר בחודש דצמבר האחרון הציג הנשיא המיועד טראמפ תביעה מפורשת לממשלת דנמרק כי תסכים להעברת הריבונות שלה על גרינלנד לידי ארצות הברית. העברת הבעלות, כך הובהר, תיעשה במסגרת עסקה כספית. השליטה באי, הנחשב כטריטוריה אוטונומית תחת דנמרק, הדגיש הנשיא, היא "הכרח מוחלט" (absolute necessity).

כדי להבהיר את רצינות כוונותיו שיגר הנשיא את בנו לבקר באי. הנשיא הנבחר סירב להתחייב שלא יפעיל כוח למימוש תביעותיו. באחת מהתבטאויותיו הוא הטיל ספק בזכויות החוקיות שיש לדנמרק לטעון לריבונות על האי.

נתונים גאופוליטיים: האי גרינלנד נמצא במיקום גאופוליטי ייחודי בתווך בין ארצות הברית לאירופה. עיר הבירה שלו נוק (Nuuk) קרובה יותר לנו יורק מאשר לקופנהגן. לדברי מומחים, השליטה באי נתפסת כחיונית להדיפת תוקפנות רוסית.

הנשיא אנדרו ג'קסון, שרכש את אלסקה ב-1867, שקל באותה עת לרכוש גם את גרינלנד. לאחר

מלחמת העולם השנייה הציע ממשל הנשיא טרומן לדנמרק 100 מיליון דולר כדי לקבל לידיה את האי, ואולם השיחות לא הבשילו לכדי עסקה. עם זאת, ארצות הברית קיבלה רשות להקים בסיס אווירי על האי. בבסיס מוצבים, בין השאר, טילים להגנה אווירית מפני מתקפה רוסית.

הנמקות הנשיא טראמפ: מן ההתבטאויות הרבות סביב הצעת הרכישה של גרינלנד ניתן להציג את ההנמקות העיקריות הבאות למהלך זה של טראמפ:

- דנמרק היא מדינה בת שישה מיליון נפש והיא אינה יכולה לשלוט באורח אפקטיבי על טריטוריה בגודלה של גרינלנד. דנמרק לא ביצעה שום השקעה משמעותית בגרינלנד מאז השתלטה עליה במאה ה-18.
- הצי של דנמרק הינו זעיר. אין לה אף משחתת. יש ברשותה 14 פריגטות, והן אינן יכולות להגן על האי מפני התקפה רוסית. לארצות הברית יש בגרינלנד בסיס אווירי הגדול מכל הבסיסים של דנמרק במקום. בפועל אין נוכחות דנית משמעותית על האי.
- על האי חיים 55 אלף נפש. רק 20 אחוז מהם הם בני האי במאה אחוז. השאר הם תערובת של דנים ובני האי. אם תועבר הריבונות על האי לידי ארצות הברית ישפרו תושבי האי במידה ניכרת את רמת החיים שלהם.
- בכל מקרה, ארצות הברית תהיה מוכנה להקצות שטחים באי לאלה שירצו בהמשך הקשר עם דנמרק. ארצות הברית מוכנה לערוך משאל עם באשר לרצונם של תושבי האי. מכל מקום, ארצות הברית מוכנה שתהיה לתושבי האי אזרחות כפולה.
- משטח הקרח של גרינלנד הולך ונמס במהירות. הדבר יחשוף אפשרויות להפקת מרבצי גז ונפט. רק לארצות הברית יש יכולת למצות את הפוטנציאל שיש באי.

תגובות על מהלכי הנשיא טראמפ: ראש ממשלת דנמרק, מוטה אגד (Múte Egede) הבהיר שגרינלנד אינה מיועדת, ואף פעם לא תהיה מיועדת, למכירה. ואולם, ראש הממשלה לשעבר של האי, קופיק קלייסט (Kuupik V. Kleist) נשמע פחות נחרץ בהתנגדותו לרעיון. לדבריו, הצהרות הנשיא נועדו לצרכים פנים-אמריקניים.

היום, 11 בינואר 2025, דווח שממשלת דנמרק העבירה לנשיא המיועד טראמפ מסר בדבר נכונותה לפתוח בדיאלוג עם ארצות הברית על הרחבת הנוכחות הצבאית של ארצות הברית באי. זוהי עמדת פתיחה נוחה למדי לנשיא המיועד טראמפ, והיא מהווה ניצחון חשוב עבורו. מעתה, כך נראה, יש הסכמה על זכותה העקרונית של ארצות הברית לתבוע ריבונות על האי. השאלה שנותרה לדיון היא המחיר של העסקה.

גרמניה וצרפת מתחו ביקורת על האיומים שהשמיע טראמפ נגד מדינה חברה בברית נאט"ו [1] דנמרק. הן שללו "ניסיונות לשנות גבולות בכוח". מכאן משתמע שהן לא שללו את זכותו של הנשיא טראמפ להציע עסקת רכש בהסכמת תושבי האי.

על פי חוות דעת אחת גרינלנד עזבה את האיחוד האירופי ב-1985 לאחר שקיבלה מעמד אוטונומי

מידי דנמרק. ב-2009 הצביע האיחוד האירופי נגד שובה של גרינלנד לאיחוד בשל מחלוקות על זכויות דיג, כך שכיום הזכות להחליט על מעמדה של גרינלנד נתונה אך ורק בידי תושבי האי.

התפרקות קנדה ממעמד של מדינה ריבונית ושילובה כמדינה ה-51 של ארצות הברית: הנשיא טראמפ אינו מסתפק בריבונות על האי גרינלנד. הוא דורש את פירוקה מרצון של קנדה כמדינה עצמאית וצירופה כמדינה ה-51 של ארצות הברית: "זו תהיה מעצמה ענקית", טוען הנשיא טראמפ. היא תשפר את הביטחון הלאומי של ארצות הברית ושל קנדה גם יחד. לדברי טראמפ, ארצות הברית משקיעה מעל 200 מליארד דולר בהבטחת ביטחונה של קנדה. מדוע עליה לעשות זאת? הוא תוהה. האם קנדה יכולה להבטיח את ביטחונה בלי ה"מטרייה" האמריקנית? מעבר לכך, טוען הנשיא טראמפ, "אנחנו איננו צריכים את המכוניות הקנדיות. עדיף לייצר את המכוניות בדטרויט. אנחנו גם איננו צריכים את מוצרי החלב של קנדה". הגבול שלנו עם קנדה, הצהיר טראמפ, הוא "קו מלאכותי" (artificially drawn line).

שליטה על תעלת פנמה: בנוסף לגרינלנד ולקנדה הציג הנשיא המיועד תביעה גם על תעלת פנמה. טראמפ קבע כי שליטה על תעלת פנמה חיונית לאינטרסים הלאומיים של ארצות הברית. לדבריו, כיום סין היא זו שמפעילה את התעלה. טראמפ גם טען כי פנמה גובה סכומי כסף מופקעים (exorbitant prices) מאוניות אמריקניות העוברות בתעלה המחברת את האוקיאנוס האטלנטי עם האוקיאנוס השקט.

נשיא פנמה, חוזה ראו מולינו (José Raúl Mulino), דחה את טענותיו של טראמפ וטען שאין מעורבות סינית בהפעלת התעלה. עד 1977 שלטה ארצות הברית על שטח התעלה; עם כניסתו של הנשיא קרטור לתפקידו כנשיא הוא ויתר בהדרגה על השליטה האמריקנית באזור התעלה. "קרטור הוא בחור טוב", אומר טראמפ, "אך הוויתור על השליטה בתעלה היה טעות קשה שלו".

הנשיא טראמפ סירב להתחייב שלא ישתמש בכוח צבאי כדי להשיג שליטה בתעלה. לדבריו הוא חוזר על מהלכים שנקט הנשיא רייגן: "אנחנו הבעלים האמיתיים של התעלה" (rightful owners), אמר הנשיא רייגן לדברי טראמפ. "אנחנו קנינו אותה. אנחנו שילמנו בעדה ואנחנו בנינו אותה".

סיכום והערכת השלכות

לאורך השנים מאז הסתיימה מלחמת העולם השנייה הפך הסטטוס קוו הטריטוריאלי לעיקרון מקודש. המדקדקים בנושא הדגישו את העיקרון של איסור רכישת טריטוריה באמצעות שימוש בכוח. שאיפות ההתפשטות של מדינות נתפסו כגורם מרכזי שהוביל למלחמת העולם השנייה, והמעצמות היו נחושות לסכל תופעה זו.

זו הייתה הסיבה העיקרית לכך שעקרונות ההסדר הישראלי-ערבי כפי שגובשו לאחר מלחמת ששת הימים במסגרת החלטה 242 של מועצת הביטחון קבעו באורח נחרץ את העיקרון "איסור

רכישת טריטוריה בכוח" (inadmissibility of the acquisition of territory by war). בהמשך נדרשה ישראל "לסגת משטחים שנכבשו במלחמה" (Withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict).

נכון, ההחלטה קבעה "משטחים" ולא "מהשטחים". אבל בתודעה הבינלאומית התקבעה התביעה שישראל חייבת לסגת לקווי ה-5 ביוני 1967. תוכנית רוג'רס, שעסקה בהסדר בין ישראל ומצרים, קבעה במפורש את הצורך ב"נסיגה של צה"ל מטריטוריה מצרית שנכבשה במלחמה" (withdrawal of Israeli forces from U.A.R. territory occupied during the war).

ממשלת ישראל המאוחדת, שכללה גם את שרי גח"ל, מנחם בגין ויוסף ספיר, קיבלה ב-19 ביוני 1967 החלטה מעוררת תמיהה, מבלי שנתבקשה לכך, שלפיה "ישראל מציעה כריתת שלום עם מצרים [ועם סוריה] על בסיס הגבול הבינלאומי וצורכי הביטחון של ישראל".

התביעות הטריטוריאליות של טראמפ פוגעות, להערכתנו, באורח קשה בעיקרון של "קדושת הסטטוס קוו". במקרה של גרינלנד מדובר במצב של שתי מדינות מערביות, מתקדמות, בעלות ברית בברית נאט"ו. התביעה לקבלת גרינלנד נעשית אפוא על בסיס הצורך של ארצות הברית לשדרג את יכולותיה האסטרטגיות.

תביעתה של מדינת ישראל להמשך שליטה ב"שטחים המוחזקים" נראית לנו מבוססת וקבילה יותר מזו של ארצות הברית כלפי גרינלנד. ישראל השתלטה על שטחים אלה במסגרת מלחמה שכפתה עליה מצרים, ואשר העמידה בסכנה את קיומה.

טראמפ אינו מהסס להבהיר שהוא אינו שולל שימוש בכוח צבאי וכלכלי מול דנמרק כדי להשיג את מבוקשו. זהו מהלך דרמטי המבטא שינוי של כללי המשחק המקובלים במערכת הבינלאומית מאז מלחמת העולם השנייה.

להבנתנו, הוא עשוי להעניק למדינת ישראל יכולת לחזק באורח עוצמתי מאוד את תביעתה להמשך שליטה, ואפילו ריבונות, בשטחי יהודה ושומרון. תביעתה ² בניגוד לזו של ארצות הברית ³ מתבססת לא רק על צורכי ביטחון אלא גם על מורשת היסטורית ודתית.

מעבר לכך, תביעותיו הטריטוריאליות של טראמפ עשויות להעצים גם את יכולותיה של ישראל לבסס טיעונים משכנעים לגבי המשך שליטה בשטחים ברצועת עזה, בדרום לבנון ובסוריה על רקע הסכנות המוכחות העומדות בפני מדינת ישראל משיקום אפשרי של החיזבאללה, החמאס ומהשתלטות גורמים עוינים ורדיקאליים על השלטון בסוריה.

יתר על כן, תביעותיו של טראמפ מבהירות את העיקרון שישראל ניסתה "למכור" לעולם לאורך שנים: הסדר מחלוקת טריטוריאלית בין מדינות אינו חייב להתבסס רק על העיקרון של נסיגה מלאה מטריטוריה "כבושה" או האשמתה של מדינה ב"כיבוש לא חוקי", הקמת מדינה פלסטינית או הימנעות מכך. אין כאן בהכרח משחק סכום אפס. ניתן לחשוב על מגוון של פתרונות

יצירתיים, שחלק מהם מעלה טראמפ בטיעונו לגבי גרינלנד, קנדה ותעלת פנמה. תמונת מצב זו עשויה להגדיל באורח דרמטי את מרחב התמרון של מדינת ישראל בהקשר של סוגיית השטחים.

ולבסוף, איומיו של הנשיא טראמפ לפגוע כלכלית במדינות בעלות ברית כמו דנמרק, קנדה ופנמה מאפשרות, להערכתנו, למדינת ישראל להתמודד טוב מבעבר עם התביעה שקידם ממשל הנשיא ביידן בהקשר של אספקת מזון וציוד הומניטרי לתושבי רצועת עזה.

אם מעצמה כמו ארצות הברית יכולה להרשות לעצמה לאיים על רווחתן הכלכלית של מדינות קרובות אליה לצורך העצמת מעמדה הביטחוני והכלכלי, ודאי שיש לישראל זכות לעשות זאת כאשר היא נמצאת במלחמה נגד אויב מר ואכזר, כמו החמאס, הנהנה מתמיכה רחבה של העם שלו גם מול מעשי טבח לא אנושיים.